

NEOLİBERALİZM, MODERNİZM ve AHLAKİ DEĞERLER

Neoliberalism, Modernism And Moral Values

Doç. Dr. İlknur TÜRE

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Muğla/TÜRKİYE

ÖZET

Neoliberalizm, hayatın tüm yönlerini değerlendirirken, temel yöntem olarak piyasa bakış açısını kullanan bir felsefe teorisidir. Piyasa değerleri, ahlaki boyutu da içermek üzere bir toplumda piyasa dışında kalan herşey için kullanabilecek bir şablondur adeta. Bu çalışmada sosyal yapının bazı unsurları üzerinde -genel olarak insanlık- neoliberalizmin ahlaki etkisi incelenmiştir. Çalışma aynı zamanda neoliberalizm teorisinin kökenini ve mutlak moral değerlerini -Tanrının emirlerini- ortadan kaldırıp, onun yerine insan idealleri üzerine oturtulmuş modern ahlaki sistemi koyarak neoliberalizmin ortaya çıkmasına neden olan XIX.yy. filozoflarını da incelemektedir.

Anahtar Kelimeler : Neoliberalizm, modernite, ahlak, din

ABSTRACT

Neoliberalism is a philosophical theory that uses market value as the primary method of evaluating all aspects of life. Thus, the market is seen as the template for all other activities within a society, even those that involve an ethical dimension. This paper explores the ethical impact of neoliberalism on several aspects of the social structure has had on humanities in general. The paper also explores the origin of this theory and argues that the emergence of neoliberal values was made possible by nineteenth century philosophers who eliminated absolute moral values in order to establish an modern ethical system based solely on human ideals.

Keywords : Neoliberalism, modernism, moral, religion

1. GİRİŞ: NEOLİBERAL TEZLER

Neoliberalizm, piyasanın değerlerini, yalnızca ekonomik boyutuyla değil aynı zamanda ahlaki, siyasal, kişisel ve eğitim boyutlarıyla da hayatın her alanına yaymaya çalışan bir felsefi harekettir. Neoliberaler, hayatta ne varsa herşeyin piyasa ölçütleriyle ele alınabileceğini savunurlar. Böylece felsefeden sağlığa, dinden hukuka kadar hayatın her alanına objektif olarak bakılabilecektir neoliberalere göre. Herşeyin piyasa değeri vardır ve herşey ölçülebilir, hesaplanabilir yani nicelikselidir. Neoliberalizm, piyasanın en etkin, en verimli ve en kullanışlı yer olduğunu varsayar. Öyle ki sosyal yapı içerisinde kültür, siyaset ve eğitim kurumlarının hepsi bu ölçütlere göre yerlerini alırlar. Piyasa bir toplum içindeki tüm önemli aktiviteler için uygulanabilecek bir şablondur.

Jeff Faux, neoliberalizmin oldukça detaylı bir açıklamasını yapmıştır. *Global Class War* isimli kitabında neoliberalizmi, 'zenginlik için mücadele etmenin tek değer olduğu ve tüm toplumsal kararların, düzenlenmemiş piyasaya bırakıldığı bir toplum modelidir' şeklinde anlatmaktadır (Faux, 2006: 5). Bu öyle bir dünyadır ki 'herşey satılıktır'. Paul Treanor da neoliberalizmin sadece ekonomik bir yapı olmadığına ve onun bir felsefe olduğuna işaret etmiştir. Treanor'a göre neoliberaler dünyaya metaforlar açısından bakarlar (Treanor, 2005: 9).

Bu durumda neoliberalizm, bir ekonomi teorisi ya da bir siyaset felsefesi olmaktan çok daha fazlasıdır ve hakikatin tarifini, herşeyin niceliksel olarak bir alışverişe konu olabileceği şeklinde yapar. Bir kez kültür üzerinde konuşulmayan bir paradigma haline geldiğinde, tüm aktiviteler üretilebilir ve satılabilir, satın alınabilir olarak görülecektir. Bu da herşeyin kar ve zarar olarak değerlendirilmesini getirecektir beraberinde.

Neoliberal doktrin her bireyin kendi en iyisini elde etmek için gayret göstermesini teşvik eder ki böylece herkes kendine has özelliklerini -yetenek, mal, servet, eğitim gibi- satarak bunu sağlamaya çalışır. Bireylerin kendi en iyilerini elde etme yolundaki gayretleri, çalıştıkları yerlerin en iyisini de oluşturacaktır beraberinde ve bu da yine kendilerine kar olarak geri dönecek, onlara para, terfi, mevki sağlayacaktır. Tabii ki bu bahsedilen 'en iyi', niceliksel açıdandır (Read, 2008: 4).

David Harvey, bu süreci metalaşma olarak adlandırmıştır. Harvey'e göre bu süreçte insanların değer verdikleri tek unsur, iş, para, gayrimenkul gibi piyasa içinde elde edebilecekleridir. Eğer değer denilen şey

piyasa sistemi içinde ölçülemeyen birşey ise, bu onun değersiz olduğu anlamına gelmektedir (Harvey, 2005: 165). Bu tek boyutlu değerlerin niceliksel ölçümü ise ne yazık ki insanın kendi değerini de yıkıp geçmektedir. Aynı zamanda kişiyi ön plana çıkarıp marjinalleştirerek toplum olgusunu da zayıflatmaktadır ve bir topluma ait olma duygusu diye birşey kalmamaktadır. Böyle bir toplumda bireyler sadece niceliksel olarak değerlendirildiğinden, onun başka bir birey tarafından yerinin doldurulması da gayet kolay olacaktır (Harvey, 2005: 169). Dürüstlük, birlik, sorumluluk gibi rakamlarla ifade edilemeyen insani özellikler, önce marjinalleştirilir sonra da tamamen unutturulur. Sonuçta piyasa kökenli kültürün toplum yapısı çözülür gider.

Neoliberalerler, bu felsefeyi insan haklarından ve evrensel değerlerden bahsederek örtbas etmekteye çalışmaktadırlar. Neoliberalizmin yaratıcıları, insanları hükümetlerin müdahalelerinden korumak istediklerini söyleyerek ve yazarak kuşkusuz takdire şayan birşey yapmaktadırlar. Ancak, devlete bağlılığı bu şekilde ortadan kaldırdıklarında, bunun yerini gözü kapalı bir biçimde şirketlere bağlılık almaktadır. Ahlaki değerlere dayanarak yapılan muhakemeler yerini piyasa değerleriyle, daha basitçe parayla ölçmeye bırakacaktır. O zaman 'sen kimsin' ve 'ne yapıyorsun' sorularının yerini hiç şüphesiz 'ne kadar kazanıyorsun', 'malın mülkün ne' soruları alacaktır.

2. MADDİ VE NİCELİKSEL BİR BAKIŞ AÇISI OLARAK MODERNİTE

Neoliberalizm hakkında yazılan uzun açıklamalara, lehte ve aleyhte yapılan yorumlara karşın, neoliberalizmin gerçek kaynağı olan piyasa değerlerine bağlı olmanın verdiği zararlar çok da işlenmiş değildir. Problemin ne olduğu anlatılmakta ama bu anlatım, problemin özünde yatanı açıklayamamaktadır. Bunun nedeni belki de, herşeyin gelişimini niceliksel olarak açıklamaya çalışmakta ısrar edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kısır döngüden kurtulmak için incelemeler mali ya da siyasi konular üzerinde değil de sosyokültürel olan üzerinde yapılmalıdır. Bu da problemin aslında çok daha derinlerde olması anlamına gelmektedir.

Neoliberalizm, tehlikeyi içinde barındırmaktadır ve bu hem Batı'nın hem de bu ideolojinin benimsetilmeye çalışıldığı diğer toplumların mahvına neden olacaktır sonunda. Batının içinden kendi din adamlarından bu konuya dikkat çekmeye çalışanlar bulunmaktadır. Örneğin Roma Katolik dinbilimci ve filozof George Weigel, *Is Europe Dying? Notes on a Crisis of Civilizational Morale* (Weigel, 1999: 2) adını verdiği çalışmada uyarılarda bulunmaktadır. Batı'nın XX.yy'a gelişme içinde girerken sonradan kendini küresel savaşların içinde bulmasının nedeni nedir diye sormaktadır ve cevap olarak da bunun, kendi köklerini inkar etmekten kaynaklandığını ileri sürmekte, 'Köklerimizden uzaklaşma ise Tanrının mutlak değerlerinden uzaklaşmadır' demektedir Weigel. Batı medeniyeti bir zamanlar Tanrının emirleri olan değerlere inanıyordu; Tanrı yolunda yaptıklarıyla kendi kaderini yönlendirebileceğini düşünüyordu. Tanrı, Kutsal Kitap yoluyla insanla konuşmakta, insana özgür iradesini vermekte ve irade yoluyla, insanlar yaptıklarının sorumluluğunu almaktaydılar (Weigel, 1999: 5).

Bu yorumu yapan sadece Weigel değildir. Sosyolog Rodney Stark, *The Victory of Reason* (2005) adlı kitabında aynı noktaya işaret etmiştir. Batının tüm dünya üzerinde hakim olmasını sağlayan şeyin Hristiyan metodunu taklit etmesi olduğunu öne sürmektedir. Değişmez kanunlarla yaratılan evrenin izlediği yol din alimlerinde ortaya konulmuştur. Bilim adamları, gözlemlenenler ile Kutsal Kitapta yazılanlar arasında birliktelik olduğunu, bunu ispatlamak için de insanların daha fazla gözlem yapması gerektiğini söylemişlerdir ve bilimin yükselişi aslında bu şekilde başlamıştır. Bu evrenin yaratılış kuralları çok açık değildir tabii ki, gizemini korumaktadır ama keşif yapılabilir; çünkü her kural mantığa dayanır (Stark, 2005: 5-16). Ve devam etmektedir Stark (2005: 16):

Newton, Kepler ve Galileo yaratılmış olmaya inanıyorlardı; Kutsal Kitabın okunması ve anlamaya çalışılması gerektiğini düşünüyorlardı. XVI.yy. Fransız bilim adamlarından Rene Descartes doğa kanunları üzerine yaptığı araştırmanın üstüne, "doğa kanunları mükemmel çünkü Tanrı mükemmel ve bu yüzden doğa kanunları değişmez; bazı istinai mucizeler dışında değişmez kurallar koymuş Tanrı ve evren de böyle işliyor. Tanrı inancı olmayan toplumlarda ise bilim gelişemeyecektir" diyordu.

Kader, akıl ve ilerlemenin bu birlikteliğine olan inanç, bilimin görünmez Tanrı kurallarını manipüle etmeye başlaması ile zayıfladı. XIX.yy.'da tam da bu noktada bilim adamları ve mühendisler, insanlığın daha iyi olması için evreni nasıl kontrol edebiliriz diye sorgulamaya başladılar; yani Tanrının gücünü ele geçirmek istiyorlardı. Bu nokta, Weigel ya da Lubac'ın gözünden kaçmadı. XIX.yy. düşünürlerini Weigel şöyle anlatmaktadır (Lubac, 1995: 14):

Dünyanın altı üstüne getirilmiş, kutsal olan ne varsa insan hayatından çıkarılmış ve insan yapımı olan ne varsa yerine konulmuştur. İnsan özgürlüğü Yahudi ya da Hristiyanların Tanrısı ile birarada olamazdı. İnsanın büyüklüğü kutsal Tanrı inancını reddetmeliydi bu ateist humanizmin avatarlarına göre -Auguste Comte, Ludwig Feuerbach, Karl Marx ve Friedrich Nietzsche gibi-. Ateistik humanizm modern teknoloji ile evlendiği için XX.yy. ortasında komunizm, faşizm ve nazizm gibi tiranlıklar doğdu. Bu tiranlıkların dünyaya verdiği bir ders vardır aslında. İnsanoğlu Tanrısız dünyayı insana karşı yeniden düzenleyemez. Ateistik humanizm de aslında insansız humanizm olmaktadır.

O halde Comte, Feuerbach, Marx ve Nietzsche gibi XIX.yy. düşünürleri nasıl olmuş da inkar yolunu seçmişlerdir? İkişim, din ile entellektüel alanı birleştirememekten yani modern bilgi ile dini biraraya getirememekten doğmuştur (Wilson, 1999: 340). Birçok XIX.yy. düşünürü, bu ikilemi 'modern bilgi'den yana olmakla çözmüşlerdir ya da çözdüklerini sanmışlardır. Onlar din, akıl ve ilerlemeyi yanyana koymuşlar ve bunlardan dini 'gözden çıkarılacak' olarak işaretlemişlerdir. Ancak bu bile niye böyle birşey yaptıklarını yeterince açıklayamamaktadır aslında. Comte, örneğin, dinin (tanrılı din) yerine yeni bir din koyma gereğini kuvvetli bir şekilde hissetmiş ve pozitivizmi (tanrısız din) ortaya atmıştır (Comte, 1962: 154). Feuerbach, hayatın yüceliğinin din yüzünden bozulduğunu, insanların ızdırap çektiğini ilan etmiştir kendince (Feuerbach, 1989: 272).

Bu düşünceler, iki felsefi akım arasında seçim yapmak gibi basit birşey değildir. Zira bu düşünürler, eskiye ait olanın tamamen insan hayatından çıkmasını istemektedir. Eric Voegelin Batının bu tavrını, açıkçası en net ifadesini Nietzsche'de bulan *Tanrı'nın ölüm ilanını*, dine karşı haçlı seferi düzenlemek olduğunu söylemiştir (Voegelin, 1968: 39-40). Tanrı bir kez öldürüldüğünde boşluk insan tarafından doldurulacaktır. Bu da yeni standartların ortaya konulmasını gerektirir. Bundan sonra insanlık tarihi insanların ortaya koyduğu evrensel hak ve görevler rehberliğinde ilerleyecektir. Weigel'in dediği gibi Kutsal Kitabın koyduğu mutlak kuralların yerine, artık özgür irade gelecektir (Weigel, 1999: 2). Bu, Comte'un pozitivizminde ilk sıraya koyduğu ilkedir. Ancak zaman göstermiştir ki, insanoğlu kendi koyduğu kurallarla ve benimsediği evrensel hak ve özgürlükler ile yaptırımı olan, iyiliğe sevkeden sonuçlar alamamıştır. Eğer insan akli bu kadar güçlü bir şey idiye, neden insanlar herkesin uyacağı mutlak standartlar getirememiştir. Tanrının değişmez kurallarını yıkmış ama yerine insaninkini koyamamıştır.

Bu tabii ki insanoğlunun iyi niyetle düzenin iyi işleme için insan haklarına dayalı kurallar koymaya çalıştığı gerçeğini görmemizi engellemez. Fransızlar örneğin, XVIII. yy.'daki devrimlerinin ardından *özgürlük, eşitlik, kardeşlik*'e dayalı bir yönetim oluşturmaya gayret göstermişlerdir (Spielvogel, 1994: 683). Yine Almanlar Weimar Cumhuriyetini kurmuşlardır ve modern çağda Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Evrensel Sözleşmesi' gibi belgelere sponsor olmuştur. Ancak yine de, her iki gayrete rağmen, insan haklarına dayalı demokratik hükümet sistemleri oluşturma amaçları ve bu hakları evrensel hale getirecek uluslararası beyannemeler oluşturmaları ve buna uymaya tüm ulusları mecbur bırakmaları başarılı olamamıştır.

Jurgen Habermas bir çalışmasında, insanların hükümet sistemleri kendi kendini yenileyen bir ağa sahiptir öyle ki bu yönetim kişilerin aralarındaki müzakerelerden beslenir demektir (Habermas, 2006: 24-26). Habermas'a göre, modern demokratik devletin meşruluğu, insanlardan güç alarak ortaya çıkması sayesinde ve referans aldığı yine insandır; bir demokratik devlet, tepeden gelen -Tanrıyı kastediyor- mutlak standartlar kullanmaz. Habermas insan rasyonelitesi üzerine siyasi sistem inşa eden Immanuel Kant'ı kendine destek fikir olarak örnek göstermiştir. Akıl kullanılması ile Habermas ve Kant'a göre bir dizi kanun yapılacak ve anayasal hükümet oluşturulacaktır ki bu da hiç kimsenin itiraz etmediği bir yönetim tarzı olacaktır (Habermas, 2006: 27).

Bir hukuk sistemi ancak herkesi hesaba katan demokratik usullerle gerçekleştirildiğinde meşruluk kazanır. Diğer bir deyişle, insanlar bir kez demokratik prensiplere dayanan demokratik bir sistem oluşturduklarında, bu sistem kendini sürekli olarak meşrulaştırır ve geçerli kılar. Daha iyisini oluşturmak için anayasa yazan insanlar, bu anayasa ile daha katılımcı bir hayat sürerler. Anayasayı yazarken, anayasanın yapıcıları onun sürekliliğini, gücünü anayasanın çiğnenemeyeceği gerçeğinden alan hukuk devleti oluşturarak sağlarlar. Devleti yönetenler de bu hukuka uymak zorunda olacaklardır ve bu sistem bir kez benimsendiğinde, dışardan başka bir otoriteye -Tanrıya- gerek kalmayacaktır. Hukuk kendi rasyonel sistemini oluşturmuş olacaktır. Habermas, bu sistemin doğal, özerk ve kaçınılmaz olduğuna ve bu yüzden uzlaşım ile kabul edildiğine inanmaktadır (Habermas, 2006: 27-31).

Oysa ki Habermas'ın yanlışlığı açıktır. Zira daha ilk başta anayasa yapımcılarının insan haklarını garantileyen bir anayasayı nasıl oluşturacaklarını açıklamada yetersiz kalmıştır. Cevap, insanların hafızasında yatıyor gibidir. İnsanlar bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde dini hatırlayacaklar ve ona göre, ona uygun bir sistem oluşturmaya çalışacaklardır. Bundan başka oluşturduklarını sandıkları demokratik sistemler bugüne kadar niye hep başarısız olmuştur? Bir Fransız Devrimi, Weimer Almanyası ve daha birçoğu hep insan haklarını temel alarak yola çıkmışlardı oysa. Bu iki örnek bile Habermas'ı yanlışlamaya yeter. Söz konusu iki örnek çoğu arasında sadece ikisidir ve dışardan bir otoriteyi -Tanrıyı- redderek yola çıkmışlardır. Tıpkı Roma Cumhuriyetinin, Roma İmparatorluğuna dönüşmesi, Rusya Devriminin Stalin'in diktatörlüğü haline gelmesi, Çin Devrimi'nin otoriter Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönüşmesi gibi. Bu sistemler yürüse bile, bunu ancak temsil etmek istedikleri çoğu ideali değiştirerek, yıkarak ve yerine başkasını koyarak yapabilmişlerdir. Başka bir ifadeyle yapılmak istenenler bir şekilde dönüşüme uğramaktadır.

3. NEOLİBERALİZMİN MODERN AHLAKI

Batı geleneğinde yer alan standartlar, mutlak standartlara -yani Tanrının kurallarına- ters düşmektedir. Nitekim Zizek (2000: 101-102), “insanların kendilerine Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Fransız Devrimi'nin İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi gibi yollarla değer sistemleri oluşturmaları sadece geçici standartlar oluşturmaya yarar” demektedir ve insan haklarına dair bu beyannamelerin de gerçekte insanlara, kendilerine Tanrı tarafından konulmuş emirlere uymaktan kaçmak için bir yol olduğunu belirtmektedir.

Bir diğer deyişle bu sistemler, insanlara, nefislerinin bencil ve çıkarıcı emirlerini nasıl meşrulaştıracaklarını gösteren bir yoldur. Örneğin, özel hayatın gizliliği hakkı, gerçekte günahlarını gizlemenin yolu olabilmektedir pekala. Fikirleri özgürce söyleme hakkı da yalan söyleme özgürlüğüne dönüşebilmektedir ne yazık ki. Yine sınırsız özel mülkiyet hakkı, çalma, kötüye kullanma, çevreyi kirletme hakkıdır bir nevi (Zizek, 2000: 102). Tabii insanlar bu hakları bilinçli bir şekilde hata yapmak için kullanmazlar; ancak sistem tarafından insanlara, bencillik ve çıkarıcılıklarına cevaz verecek şekilde benimsetilir ve bu şekilde davranmayı/yaşamayı hakları olarak görmeye başlarlar.

Tüm bu olanlar ‘ben odaklı (insan odaklı)’ olmanın sonucudur. Ben odaklı sistem sonuçta herşeyi ‘ben’i tatmin edecek şekilde yapmaktadır. Kanun yapılması istenildiğinde, kendi nefisini tatmin edecek, bencil kanunlar keşfedecektir. İnsanları dizginleyen kanunlar yapmak, kanunların ahlaki değerlere dayandırılmasını gerektirir. Ben odaklı sistemden gelecek ahlaki değerler ise ‘ben’i tatmin yolu olacaktır şüphesiz. Ahlaki değerlerin etkin olabilmesi için, ben odaklı olmak asla yetmez çünkü ‘ben’ her zaman ‘ben’i koruyacaktır (Zizek, 2000: 100).

Zizek'e göre Tanrının emirleri olmaksızın, insanları adil, anlayışlı olmaya itecek hiçbir şey yoktur. Böyle mutlak ahlaki değerlerin olmaması durumunda, geri kalanlar hep keyfi olur. Çoğunluk ya da daha moda olan çoğulculuk, ahlaki değerler üzerine alınan kararların her zaman açık noktası olur. Herşeyden önce insan haklarına dayalı kararlar aldığını söyleyenler insanlardır ve bu hakları en başta çiğneyen de yine onlardır. İktidara gelen herkesin gündemini tek bir madde doldurur aslında; o da kendilerini korumaktır. Bunun için de insan haklarını çiğneyeceklerdir gerekirse.

Sonuçta ya tiranlık ya da iki yüzlü yönetimler ortaya çıkacaktır. Bu ‘ben’ odaklı ve bencillik yüklü yaklaşımın en çarpıcı örneği, Fransız Devrimi ve o süreçte ilan edilen İnsan ve Vatandaş Hakları Beynamesidir. Fransız Cumhuriyeti Milli Konvansiyonu'nun reform sistemi doğrultusunda Hristiyanlığı yok etme kampanyası başlatılmıştı. Bu doğrultuda Notre Dame Katedrali “Akıl Anıtı” olarak yeniden adlandırıldı; takvim, Hristiyan temelini yıkarak yeniden düzenlendi; kiliseler kapatıldı ve Katolik din adamları evlenmeye zorlandı. Sonuçta terör çağı başladı, XVI.Louis ve Marie Antoinette idam edildi, binlerce vatandaş öldürüldü. Hatta Robespierre bile idam edildi ki kendisi devrimin mimarlarından. Tüm bunları Napolyon İmparatorluğu devri izledi ve bir süre sonra da tüm Avrupa savaş içinde buldu kendini.

Mutlak ahlaki değerler olmaksızın yapılan değerlendirmelerde ahlak, toplum tarafından sadece toplum içindeki kişilerin sahip oldukları maddi güç ile ölçülür hale gelir. Böyle bir dünyada, veriler, paralar, istatistikler, satış oranları, promosyonlar, banka hesapları, vb. modern değerlerin ölçüsü olmaktadır. Ele alınan konu üretken midir? Para ile ölçülür mü? Bir makine ile ölçmek mümkün müdür? Kar getirir mi? sorularına maruz kalır ve bunlara olumlu cevap veriyorsa değerli addedilir; öneme sahip sorular sadece bunlardır.

İşte tüm bunlardır ki neoliberalizmin piyasa değerleri ile toplumların sahip olduğu Tanrı kaynaklı ahlaki değerlerin yer değiştirmesine neden olmuştur. Bu durumda ilerleme sadece maddi ilerleme olarak ele alındığından hiç bitmez, tam tersine hızlanır. Bunun küresel çevreye olan etkileri hiç düşünülmez, silahlanmanın sonuçları hiç hesaba katılmaz. İlerlemenin maddi ürünleri *defter-i kebirde* pozitif sonuç gösteriyorsa herşey iyidir.

Afrika ve Balkanlardaki ırkçılığın sebebi budur, Ortadoğudaki bitmez tükenmez savaşların sebebi de budur. Birçok canlı türünün yok olup gitmesi bundandır. Bir zamanlar dürüstlük üzerine kurulu ekonomik sistemlerin çöküşü, ekosistemin bozulması bu nedenledir. Hepimiz kararlarımızı piyasa sistemi çerçevesinde alıyoruz. Çocuklarımızı zehirleyen şeyleri, kendi varlığımızı yokedecek silahları üretiyoruz. İnsan ömrünün uzamasına değer veriyoruz sonra da hayatımızın neden bu kadar değersiz olduğunu düşünüyoruz. Cevap basit: Niceliksel pencereden bakınca herşey değersiz oluyor, hepsi bu.

4. DEĞERLENDİRME

Neoliberalizmin etkisi toplumsal ve kültürel alanlarda, özellikle de eğitimde her yönüyle hissedilmektedir. Bu etki, medya ve internet gibi günlük hayatta sık kullanılan araçlar yoluyla giderek artmaktadır. Bu gibi araçların birer toplum mühendisi gibi çalıştıklarını söyleyebiliriz. Medya araçlarının çoğunluğu dine önem vermeyen ya da bilerek dini insan hayatından çıkarmaya çalışan kişilerin elindedir. Yeni nesil her tür modern Batı modası ve hayat tarzını izleyerek büyümektedir ve onlar için ahlaki değerler konusu pek gündemde değildir.

Günümüz neoliberal anlayışın en güçlü bileşeni ahlaki göreceliktir (moral relativism). Bu beraberinde içinde ahlak değerleri taşımayan bir hoşgörüyü getirmektedir. En sinsi olan kısım da budur zaten. Kişilerin hayat tarzı ahlaki değerlere aykırı olsa bile hoşgörü gösterilmelidir düşüncesi hakimdir. Çünkü önemli olan bireydir ve topluma maddi olarak zarar vermiyorsa, manevi dünyası kimseyi ilgilendirmez. Bu durumda eşcinsellik, kürtaj, evlenmeden birarada yaşama, evlenmeden çocuk sahibi olma, boşanma gibi konular da böylece birden meşru zemine çekilmektedir.

Neoliberalizmin göreceliği sayesinde iyi ve kötü bilgisi belirsizleşmiştir. Bunun üzerinde bir uzlaşım yoktur çünkü standart değerler yoktur. İyi ve kötü, insanların bireysel olarak yaşadıkları tecrübe, akılları vs. gibi unsurlarla belirlenmektedir. Sonuçta bir bireyin ya da bir grubun iyi ve kötüsü, bir diğerinden farklı olabilmektedir bu durumda. Dini açıdan baktığımızda, iyi ve kötü bilgisi Yaraticının kılavuzluğunda verilmiştir zaten. Adalet, dürüstlük, doğruluk, eşitlik dini olarak verilmiştir ve değişmezdir. Örneğin, eşitlik neoliberal dünya içinde hukuk devleti sayesinde, hukuk önündedir. Yönetici de yönetilen de hukuk önünde eşittir bu anlayışa göre. Ancak hayat koşulları açısından eşitlik sadece fırsat eşitliği şeklindedir. Herkes girişim yapmak ve kendi en iyisini oluşturmak için fırsat eşitliğine sahiptir. Akınlı kullanan bunu başarır. Oysa ki geçen zaman hukuk önünde bile bu eşitliğin sağlanmadığını göstermiştir; fırsat eşitliği denilen şey, diğer bileşenleri olmadan mümkün olamamaktadır. Aileden gelen sermayenin varlığı önemlidir örneğin. Eğer bu yoksa kişilerin gayrimeşru yollarla bu eşitliği oluşturması gerekmektedir ve genelde böyle olur. Gayrimeşru yolu kullanmak istemeyenler ise yoksul kalmaya mahkumdur günümüzde ve dolayısıyla zengin ile yoksul arasındaki uçurumun mesafesi giderek artmaktadır.

Din açısından eşitliğe baktığımızda ise, herkesin Yaraticı gözünde eşit olduğunu, üstünlüğün ancak takva sahibi olmakla geldiğini görüyoruz. Yani takva sahibi olanla, rutin olarak dini görevlerini yapan ve diğer detaylara önem vermeyen ya da uygulamayan (idrak içinde olmayan) farklıdır Yaraticının gözünde. Biz biliyoruz ki bugün dini günlük hayatında yaşadığını söyleyen birçok kişi bunu sadece şeklen yapar hale gelmiştir. Lüks merakı, modayı takip etme, tüketim hastalığı bu kesimde de yaygındır. Ve dahası bu insanlar, her nasıl olduysa “din alimi” olarak tanınan/tanıtan birilerinden cevaz bulup durumu meşrulaştırmaktadırlar kendilerince.

Ahlaki değerlerin ardındaki yaptırım yani ceza konusu da bir diğer önemli husustur. Neoliberalizmin piyasa bakış açısından ahlak, dışarıdan bir gücü -Tanrı emrini- gerektirmez. Bu anlayışa göre ahlak içten gelir. Siyasi güç ve kanunlar da yaptırımı sağlar. Hırsız, katil yakalanırsa cezalarını çekeceklerdir bu sistemde ama örneğin dini olarak yasak olan eşcinsellik, günümüz çoğu toplumunda meşru hale gelmiştir ve en önemli insan haklarından biri olarak görülmektedir. Eşcinsel olan biri dünyevi güçler ile cezalandırılmaz. Kürtaj konusu da burada örnek verilmelidir tabii ki. Neoliberalizm, kürtajı kadının vücudu üzerinde özgürce söz sahibi olma hakkı olarak görmektedir. Oysa ki henüz doğmamış insan bir canlıdır ve ona kendi

vücudu hakkında söz sahibi olma hakkı verilmemektedir bu bakış açısından. Kadının insan hakkı, doğmamış insanın yaşama hakkını tamamen elinden almaktadır oysa.

Ahlaki değerlerin yaptırımını Tanrı korkusudur ve günah işlenirse mutlaka cezalandırılacakları Tanrı tarafından söylenmiştir. Yani dünyevi kanundan kaçabilirsin ama Tanrı'dan kaçamazsın.

Sonuçta Tanrının rehberliği olmaksızın, insanların ahlaki değerler konusunda hiçbir standartı olmayışı yüzünden insanlık bir çıkmaz ile karşı karşıyadır. İnsanoğlunun yaratılış itibarı ile sınırları olduğundan, insanın ahlaki sistemi oluşturmaya çalışması da eksik kalacaktır ve hiçbir zaman mükemmel olamayacaktır. Nitekim, günümüzde şiddet, boşanma, eşcinselliğin artışı (artık bu sadece erkeklerin kadın olarak cinsiyet değiştirmesi şeklinde değil, kadınların da erkek olması şeklinde kendini yoğun olarak göstermektedir), uyuşturucu, alkol, intihar oranlarının artması da giderek hızlanmaktadır. Biliyoruz ki tüm dinler intiharı yasaklamıştır. Bu hem Tanrıya isyan -beni niye yarattın isyanı- hem de kendini öldürmesi dolayısıyla cinayettir. Depresyon ilaçlarının tüketiminin artması da insanların manevi bir boşluk içinde olduğunu, amaçsız kaldığını göstermektedir. Neoliberalizmin piyasa sistemi içinde refah düzeyi son derece artmış kişilerde de uyuşturucu kullanımı, depresyon ve intihar sıklıkla görülmektedir.

Ahlaki değerlerin din bazında oluşması ve yeniden insan hayatının içinde yer alması çok zor görünmektedir bundan sonra. Çünkü insanlar zaman içinde değiştirilmiştir ve yeniden bunu elde etmek çok zor ve sancılı bir süreçtir. Ancak unutulmamalıdır ki Tanrısız ahlak, ahlaksız dünyaya kapı açar.

KAYNAKÇA

Comte, A. (1962), A General View of Positivism in The Great Political Theories: From the French Revolution to Modern Times, ed. Michael Curtis, New York: Harper Perennial.

Faux, J. (2006), The Global Class War: How America's Bipartisan Elite Lost Our Future and What It Will Take to Win It Back, New York:Wiley.

Feuerbach, L. (1989), The Essence of Christianity, (çev.George Eliot Amherst), New York: Prometheus Books.

Habermas, J. (2006), "Pre-Political Foundations of the Democratic Constitutional State?", (ed.Florian Sculler), The Dialectics of Secularization, San Francisco: Ignatius Press.

Harvey, D. (2005), A Brief History of Neoliberalism, Oxford University Press.

Lubac, H. (1995), The Drama of Atheist Humanism, San Fransisco: Ignatius Press.

Read, J. (2008), Homo Economicus: The Market as Utopia, Annual Meeting of the Society for Utopian Studies, Portland, Maine.

Spielvogel, J. J.(1994), Western Civilization, New York: West Publishing.

Stark, R. (2005), The Victory of Reason, New York: Random House.

Treanor, P. (2005), Neoliberalism: Origins, Theory, Definition,

[http:// www.Web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html](http://www.Web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html). (erişim: 05.01.2020)

Voegelin, E. (1968), Science, Politics and Gnosticism, Wilmington, Delaware: ISI Books.

Weigel, G. (1999), Is Europe Dying? Notes on a Crisis of Civilizational Morale, National History Center, [http:// hnn.us/articles/12295.html.2](http://hnn.us/articles/12295.html.2). (erişim:10.01.2020)

Wilson, A. N. (1999), God's Funeral, New York: Norton.

Zizek, S. (2000), The Fragile Absolute or Why is the Christian Legacy Worth Fighting For?, London:Verso.